

**ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВИКОНАННЯ ПІДОЗРЮВАНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ**

Артем Євгенович ГОЛУБОВ,

*кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент кафедри
права Національного аерокосмічного
університету імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Виконання слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом завдань кримінального провадження, передбачених у ст. 2 КПК України, хоча і має власну специфіку, але безумовно повинно здійснюватися з дотриманням як пріоритету у їхній діяльності положень ст. 3 Конституції України. Так, це насамперед стосується здійснення вказаним посадовими особами держави завдання з охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також завдання, щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу. Реалізація цих завдань у кримінальному провадженні особливо актуальною є при вирішенні питання про застосування процесуального примусу у вигляді запобіжних заходів.

В тезах наукової доповіді автором обґрунтовується висновок, що закріплена у чинному КПК України модель заходів забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим процесуальних обов'язків, хоча і заснована на гуманних, демократичних засадах (гл. 2 КПК України), але не позбавлена певного обвинувального ухилу, зокрема не до кінця забезпечує реалізацію вимог ч. 5 ст. 16 КПК України. Це має наслідком те, що така модель все ж таки надає перевагу застосуванню до цих учасників кримінального провадження методів примусового характеру (заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжних заходів), а не методів переконання, інформаційного впливу, рекомендації. За такого підходу у КПК України виникає ситуація, коли зокрема до підозрюваного слідчий, прокурор у переважній більшості випадків фактично безальтернативно мають застосовувати на стадії досудового розслідування заходи примусового характеру (запобіжні заходи), навіть такі, що містять мінімальний ступінь обмежень прав та свобод цих учасників просу. На думку автора, це як раз і є фактично узаконеною в КПК України ситуацією піддання особи необґрунтованому процесуальному примусу. В певній частині це віднайшло своє підтвердження у аналізі правозастосовної практики територіальних органів досудового розслідування.

Обґрунтуємо нашу позицію. Так, ч. 7 ст. 42 КПК України закріплено відповідні обов'язки підозрюваного, обвинуваченого. З метою належного виконання обов'язків цим особам вручається пам'ятка про їх процесуальні права та обов'язки одночасно з їх повідомленням особою,

яка здійснює таке повідомлення (ч. 8 ст. 42 КПК України). Як відомо, за невиконання цих обов'язків до підозрюваного, обвинуваченого застосовуються заходи забезпечення кримінального провадження (привід та накладення грошового стягнення), а з попереджувальною метою запобіжні заходи (ч. 1 ст. 177 КПК України), у тому числі запобіжний захід може бути замінений на більш суворий.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 142 КПК України якщо, наприклад, підозрюваний, який зобов'язаний з'явитися на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, був викликаний у встановленому КПК України порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання нею повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), та не з'явиться без поважних причин або не повідомить про причини свого неприбуття, слідчий суддя постановляє ухвалу про здійснення приводу такого підозрюваного. У свою чергу, грошове стягнення відповідно до ч. 1 ст. 144 КПК України може бути накладено на учасників кримінального провадження у випадках та розмірах, передбачених КПК України, за невиконання процесуальних обов'язків. Тобто ці заходи (привід та грошове стягнення) застосовуються до підозрюваного за фактом невиконання покладених на нього обов'язків.

У іншому випадку, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам небажаної поведінки до них можуть бути застосовані, в порядку (ст. ст. 184, 186, 193, 194 КПК України) та на підставах (ч. 2 ст. 177 КПК України) визначених КПК України, запобіжні заходи. Останні, як відомо, є ні чим іншим як заходам процесуального примусу, адже вони застосовуються всупереч волі особи та тягнуть за собою покладання на неї обтяжень у вигляді обов'язків, передбачених ч.ч. 5, 6 ст. 194 КПК України. А що робити, у ситуації із дотриманням підозрюваним покладених на нього процесуальних обов'язків, тобто відсутністю підстав для застосування заходів забезпечення у вигляді приводу або накладення грошового стягнення. Звісно, що у цьому випадку ні які заходи забезпечення до такої особи застосовані бути не можуть.

Однак може мати місце і ситуація, коли під час кримінального провадження відсутні підстави застосування запобіжного заходу. У цьому випадку слідчий, прокурор не мають права взагалі ініціювати застосування запобіжного заходу (ч. 2 ст. 177 КПК України). Але що ж може зробити у вказаних випадках слідчий, прокурор з метою забезпечення виконання підозрюваним процесуальних обов'язків у кримінальному провадженні? Як свідчить аналіз норм КПК України, ні яких дій або заходів на цей випадок з боку цих посадових осіб, які ведуть досудове розслідування, у кримінальному процесуальному законодавстві не передбачено. Тобто слідчий та прокурор мають обмежитися лише врученням пам'ятки про процесуальні права та обов'язки підозрюваного (ч. 8 ст. 42 КПК України). Тобто в цілому реалізується підхід, який виключає необґрунтоване застосування процесуального примусу.

Однак, є підстави вказати на те, що мають місце непоодинокі випадки, коли слідчий з власної ініціативи, або за вказівкою прокурора, під надуманим або недостатньо доведеним приводом подають клопотання про застосування бодай особистого зобов'язання. Звісно, що за відсутності достатніх підстав до застосування запобіжних заходів слідчий суддя ухвалить рішення, яке передбачено ч. 3 ст. 194 КПК України (зобов'язує підозрюваного, обвинуваченого перебувати за кожною вимогою до суду або до іншого органу державної влади, визначеного слідчим суддею, судом). Фактично це і є заходом по забезпеченню виконання підозрюваним процесуальних обов'язків, який за своєю природою є засобом переконання.

Але слід відмітити, що зобов'язати підозрюваного перебувати за кожною вимогою для допиту чи участі в іншій процесуальній дії цілком може слідчий, адже таке право має слідчий, прокурор під час досудового розслідування відповідно до ст. 133 КПК України. Нагадаємо, що у КПК України 1960 року відповідно до його ст. 148 було передбачено правило, що якщо немає достатніх підстав для застосування запобіжного заходу, від підозрюваного, обвинуваченого або підсудного відбирається письмове зобов'язання про явку на виклик особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора або суду, а також про те, що він повідомить про зміну свого місця перебування. Виникає питання, чому така здавалось би гуманна норма не отримала свого відтворення у КПК України 2012 року? Вважаємо, що це є браком законодавчої техніки. Саме тому, на погляд автора, з метою усунення вказаної колізії у питанні застосування заходів по забезпеченню виконання підозрюваним процесуальних обов'язків у кримінальному провадженні України, можливо вказане положення ст. 148 КПК України 1960 року відтворити ч. 3 ст. 177 КПК України.

Також до засобів забезпечення виконання підозрюваним процесуальних обов'язків у кримінальному провадженні України слід віднести засіб, який за своїм характером відповідатиме застосуванню методу інформаційного впливу. Ним слід вважати необхідність належного роз'яснення підозрюваному його обов'язків та порядку їх виконання, а також наслідків їх невиконання. Про цей факт слід відмічати у відповідному документі, яким є пам'ятка про його процесуальні права та обов'язки. Але, виходячи із тексту цієї пам'ятки, слідчому або прокурору навіть не пропонується роз'яснити підозрюваному його обов'язки та пересвідчитися у тому, що вони зрозумілі підозрюваному. А про роз'яснення наслідків їх невиконання мова взагалі не йде. Хоча, на погляд автора, така дія - роз'яснення обов'язків та наслідків їх невиконання, а також пересвідчення того факту, що вони зрозумілі підозрюваному не була б зайвою. З метою удосконалення правового регулювання застосування заходів по забезпеченню виконання підозрюваним процесуальних обов'язків пропонуємо ч. 8 ст. 42 КПК України доповнити вказівкою на необхідність виконання слідчим, прокурором вказаних вище дій

інформаційно-роз'яснювального характеру, а відповідну фразу включити в текст вказаної пам'ятки.

Вважаємо, що вжиття таких заходів, насамперед, шляхом внесення відповідних змін до ст. ст. 42, 177 КПК України та пам'ятки про процесуальні права та обов'язки підозрюваного, обвинуваченого, сприятиме поширенню та належній правовій регламентації практики застосування методів переконання та інформаційного впливу як засобів забезпечення виконання підозрюваним процесуальних обов'язків у кримінальному провадженні України. Це буде дійсно сприяти виконанню таких завдань кримінального провадження як охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу.

У свою чергу перспективним напрямом подальших досліджень проблематики засобів забезпечення у кримінальному провадженні вважаємо питання виявлення, оцінки, а можливо і усунення факторів ризику вчинення цими особами дій, яким вони можуть порушити покладені на них процесуальні обов'язки або перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином. На цей час це питання, на думку автора доповіді, у чинному кримінальному процесуальному законодавстві фактично не вирішено.